

Михаил
Булгаков

Уста ва Маргарита

ЯНГИ АСР АВЛОДИ
ТОШКЕНТ
2017

УЎК: 821.161.1-3
КБК: 84(2Рос=Рус)6
Б – 94

Булгаков, Михаил

Уста ва Маргарита: роман / Михаил Булгаков. Қодир Мирмуҳамедов таржимаси. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2017. – 576 б.

ISBN 978-9943-27-628-4

«Уста ва Маргарита» бизга қай бир жиҳати билан қадрли? Ундаги қайси манзаралар бизни ўзига ром этган? Асарда қандай оҳанрабо борки, адабиёт ихлосмандлари ҳар гал у ҳақда янги-янги фикрларни ўртага ташлайдилар?

Биз асарнинг сюжети ҳақида умумий фикр билдиришдан йироқмиз. Шуниси аниқки, «Уста ва Маргарита»ни ўқиган миллион ўқувчининг қалбидан миллион хил фикр, миллион хил тасаввур ўтади. Уни ҳар ким ўз қарашларига мослаб таҳлил қилади, ундан ўзига маънавий озуқа олади. Романдаги ҳар бир қаҳрамон билан боғлиқ воқеалар ўқувчи қалбидан шундай чуқур ўрин эгаллайдики, китобхон ҳам психологик, ҳам фантастикага йўғрилган бу асарни кучли ҳис-ҳаяжонсиз ёхуд осон унутилиб кетадиган воқеадек қабул қилолмайди. Асар мутолааси ўқувчидан алоҳида эътиборни ва мутолаага маълум бир тайёргарликни талаб этади.

Демак, азиз китобхонларимизни ушбу асар мутолаасига ва айни пайтда асар мутолаасидан кейинги янги баҳсга чорлаб қоламиз.

УЎК: 821.161.1-3
КБК: 84(2Рос=Рус)6

Қодир Мирмуҳамедов
таржимаси

ISBN 978-9943-27-628-4

© М.Булгаков, «Уста ва Маргарита». «Янги аср авлоди», 2017.

МИХАИЛ БУЛГАКОВ РОМАНИ ҲАҚИДА

Михаил Афанасьевич Булгаковнинг «Уста ва Маргарита» романи «Москва» журнали саҳифаларида чоп этилиши муносабати билан уни ёзувчининг адабий меросини ўрганиш комиссияси номидан ушбу қисқагина муқаддима билан бошлашни лозим топдим.

«Уста ва Маргарита» – марҳум адибнинг сўнги асари. Булгаков бу романи устида 1928 йилдан иш бошлади ва унинг турли вариантларини яратар экан, баъзан ишини тўхтатар, баъзан эса яна ёзганларига қайтарди. У умри поёнидаги ўн икки йил мобайнида ҳам ўзи дунёга келтирган сермазмун асарини қўлдан қўймади.

Ўлимидан бир неча кун бурун, офир хасталигига қарамай, ёзувчи романи қўлёзмасига қайта-қайта қайтиб, унинг айрим бобларига сайқал берар ҳамда такомилга етказишга уринарди.

Булгаков саҳий истеъдодида, эҳтимол ёзувчининг бутун адабий фаолияти давомидадир, уч турдаги иқтидор – сатирик иқтидори, фантаст иқтидори ва ўта аниқ психологик таҳлилга суянган реалист иқтидори қўшничилик қилиб, бир-биридан устунликка эришиш учун баҳслашиб келган, десак хато бўлмайди.

«Уста ва Маргарита» романи ғаройиб биносининг бунёд этилишида Булгаков истеъдодининг бу уч тури баб-баравар ёинки деярли баб-баравар хизмат кўрсатди. Уларнинг ҳар жиҳатдан чатишиб, ягона дарё оқимига қўшулуви асарнинг энг яхши саҳифаларини ташкил қилганким, бу айни вақтнинг ўзида

нафақат романнинг, умуман олганда Булгаков бадий сўз санъатининг улкан ютуғидир.

Романда шундай саҳифалар борки, уларда Булгаков сатирасининг, Булгаков фантастикасининг ва турган гапки, Булгаков аниқ реалистик насрининг чўққиси ўз ифодасини топган.

Роман шундай ёзилганки, ёзувчи худди бу унинг охирги асари эканини илгаритдан сезгандай, унинг саҳифалари орқали ўқувчиларига ўз қалбининг бутун бойликларини, санъаткор қаламининг бутун сеҳрини, сатирик кўзининг бутун ўткирликларини, хаёлотининг бутун шиддатини ҳамда психологик кузатувининг бутун теранликларини инъом этмоқни истаганини кўриш мумкин. Роман саҳифаларидаги бундай саховат ўқилиш жараёнида худди чексиздек туюлади, бир воқеадан иккинчи бир воқеага ўтиш ерлари шу даражада кўпки, баайни ҳикоя қилиш матосидаги чокка ўхшаб кетади. Романи такрор-такрор ўқиб чиқиб, унинг ҳар бир кейинги сон-саноқсиз ўткир бурчакларида сени янги ва яна янги фавқулудда кашфиётлар кутаётганига кўникма ҳосил қилмас экансан, ундаги шиддаткор фантазмагориядан классик жозибадорликка, тежамкор реалистик насрдан иккинчи бир нотекис насрга, аччиқ сатирик гротескдан ҳеч қандай танаффуссиз саҳий ва айни пайтда қаҳрли ҳажвга ўта кескин суратда кўчилиши, бошида, албатта, довдиратиб кўяди. Бу китобда паймонаси тўлганини дилдан чуқур англаб етган катта салоҳият эгасининг қазо олди бисёр донишлиги ўз аксини топгандай кўринади.

«Уста ва Маргарита» шундай асарлар турига кирадики, уни ҳар хил китобхонлар ҳар хил ўқийдилар, ҳар хил севадилар ва ундан ўзлари учун ҳар хил руҳий озиқа топадилар.

Роман мутолаасидан сўнг менинг, масалан, қалбимга ва менинг қадрли хотирамга Римнинг Иудеядаги прокуратори Понтий Пилатнинг бир куни ҳақи-

даги шафқатсиз тарздаги аниқ ҳикоя ҳаммадан ҳам чуқур кириб борди ва ҳаммадан ҳам мўл таъсир ўтказди. Психологик жиҳатдан фантастиканинг ичидаги бу романдаги роман – ажойиб наср намунаси – ўзгармас ҳаққонийлиги билан ногоҳ Лермонтов ва Пушкин насрини эслашга мажбур этади.

Турфа хилликка эга бўлган мазкур романнинг ана шу қисмига қизиқишимни яширмаган ҳолда ўзимча шуни ҳам тасаввур қиламанки, бу китобнинг менинг қизиқишларимдан ўзгача қизиқишдаги ўқувчилари ҳам бўлиши мумкин, янада аниқ айтганда, бу китобни бошқача қабул қиладиган ўқувчиси бўлмаслигининг ўзи ҳам мумкин эмас. Қайдам, бу турдаги китобхонлар учун фантастика билан бирга Маргаританинг устага нисбатан ўта покиза, мардларча танҳо муҳаббати воқеаларини ҳикоя қилувчи саҳифалар ҳаммадан ҳам ажойиб кўринар. Бундай бахтли ва бундай бахтсиз, ўз бахтлиликларида бу қадар кучли ва бу қадар кучсиз бўлган муҳаббат воқеаси шунчалар назик тасвирланганки, ҳатто роман саҳифаларидан ўтаётган маккор иблис ҳам бундай муҳаббатга на ёрдам беришга, на тўсқинлик қилишга ожиздир.

Мен ҳеч бир қийинчиликсиз шундай қизиқувчан ўқувчиларни ҳам кўрсатишим мумкинки, улар учун тарихий ва фантастик саҳифалар эмас, балки сатирик Булгаков томонидан мешчанлик, қабиҳлик, мунофиқлик, кўрқоқлик каби қатор иллатларнинг бешафқат аниқ ва бетакрор ҳажв йўли билан фош этилиши романнинг чўққиси бўлиб кўринади.

Булгаков ўз романини охиригача ёзиб тугатиб, унга нуқта қўйди. Шу маънода «Уста ва Маргарита» – тугал асар. Лекин юқорида айтиб ўтганимдек, Булгаков пишиқ ўйланган ҳикоясини ниҳоясига етказар экан, ичдан ўз ишини ҳали тугалланмаган деб ҳисоблагани боис, ҳаётининг сўнгги кунигача бу кашфиётига қайта-қайта мурожаат қиларди.

Бу асар устидаги ўн икки йилга чўзилган иш яна ва яна давом этаверса, романнинг қандай кўри-нишга киришини тасаввур қилишнинг ўзи мушкул. У ҳолда романнинг баъзи номукамалликлари ту-затилган, яна охиригача ўйланмаган ерлари пух-та ўйланган ёки ўзида хаёлотнинг чексиз, бара-кали, сахий муҳрини олиб юрган айрим ўринлари қисқартирилган бўлармиди.

Ҳа, шундай ҳам бўлиши мумкин. Марҳум ёзув-чи томонидан бизга қолдирилган роман матни ана шундай хулосага келишимизга ҳар жиҳатдан асос беради. Бироқ бундай тахминий хулосаларга у қадар ўрин бериш ҳам тўғри эмас, чунки Бул-гаковнинг бу якуний, ажойиб ишини ўқиб бўлгач, ўзингда шундай туйғуни ҳис этасанки, бу унинг кучли ва сахий истеъдодига миннатдорлик туйғу-си эканига яна бир карра ишонч ҳосил қиласан.

Бу мураккаб ва кўплаб одатий тасаввурдаги асар-лар рамкасига сифмайдиган китобнинг охирги ва-рағини ёпар эканлар, уни турли ўқувчилар турлича баҳолайдилар, ундан бир нарсани олиб, иккинчиси-ни инкор этадилар, учинчиси билан эса баҳслашади-лар, лекин мен шунга аминманки, бу романга бўлган қарашларнинг қандайлигидан ва ҳатто у атрофида-ги тортишувларнинг баридан қатъи назар, Михаил Булгаковнинг бу сўнгги асарини ўқиб чиққан ҳар бир ўқувчи ўртасида эса бундай мубоҳасаларнинг бўлиши турган гап, уларнинг ўй-хаёлларини бир туйғу бирлаштиради: Булгаков ўлими билан бундан чорак аср муқаддам бизнинг адабиётдан ажойиб ва ўзига хос истеъдодлардан бири кетди ва «Уста ва Маргарита» романи балки бошқа гувоҳларнинг ичи-да, шак-шубҳасиз, бунинг энг ёрқин гувоҳидир.

*Константин СИМОНОВ,
«Звезда» журнали, 1966 йил*

БИРИНЧИ ҚИСМ

...Кимсан, айт!

*– Мен ҳаргиз ёмонлик тилаб –
Яхшилик қилгувчи кучнинг бир қисми.*

Гёте «Фауст»

БИРИНЧИ БОБ

ҲЕЧ ҚАЧОН БЕГОНАЛАР БИЛАН ГАПЛАШМАНГ

Баҳор кунларининг бирида, дим оқшом чоғида Москвадаги Патриарх кўли хиёбонида икки киши пайдо бўлди. Уларнинг бири ёзлик кулранг костюм-шим кийган, паст бўйли, миқти гавдали, тақирбош, соқол-мўйлови силлиқ олинган, кўзига ғайритабиий катталиқдаги қора мугуз гардишли кўзойнак таққан, ҳали хийлагина янги шляпасини кўлига олиб олган эди. Иккинчиси – жингалак сочи малларанг, катак матодан тикилган кепкасини энсасига суриб кийган яғриндор йигит – эғнига каттак кўйлак, фикимланган шим, оёғига қора шиппак кийган эди.

Бу таништирганларимиздан биринчиси Москвадаги энг йирик адабий уюшмалардан бирида (унинг қисқартирилган номи МАССОЛИТ эди) правление раиси, айни пайтда бир қалин бадий журналнинг муҳаррири лавозимида ишловчи Михаил Александрович Берлиоз, унинг ёш ҳамроҳи эса – шоир Иван Николаевич Понирёв бўлиб, у ўз асарларига Бездомний тахаллуси билан имзо чекарди.

Бу икки адиб эндигина яшил либос кия бошлаган жўкалар соясидан паноҳ топишган заҳоти, ола-була бўёқлар билан бўялган, тепасига «Пиво ва сувлар» деб ёзилган дўкончага отилишди.

Дарвоқе, май ойининг бу мудҳиш оқшомида юз берган биринчи фаройиб ҳолни қайд қилиб ўтмоқ лозимдир. Нафақат дўконча олдида, балки Малая Бронная кўчаси билан ёнма-ён чўзилган бутун хиёбонда биронта ҳам одам кўринмасди. Қақраган туманга ўранган қуёш Москвани мисдек қиздириб, Садовое ҳалқа орқасига ботаётган, ҳаттоки нафас олишга ҳам мажол қолмаган бу чоғда жўка дарахти остига бирон кимса келмади ҳам, ўриндиққа ўтирмади ҳам, бутун хиёбон бўм-бўш эди.

– Нарзандан қуйинг, – илтимос қилди Берлиоз.

– Нарзан йўқ, – деб жавоб берди сотувчи аёл, негадир ранжигандай бўлиб.

– Пиво борми? – деб сўради Бездомний бўғиқ овоз билан.

– Пиво кечқурун келади, – жавоб қилди аёл.

– Нимангиз бор? – сўради Берлиоз.

– Ўрик шарбати, лекин илиқ, – деди аёл.

– Майли, қуйинг, қуйинг, илиқ бўлсаям!..

Ўрик шарбати стаканни сап-сариқ кўпик бўлиб тўлдирди, шунда сартарошхонанинг ҳиди гупиллаб димоққа урилди. Шарбат ичган адибларни бирдан ҳиқичоқ тута бошлади. Улар шарбат ҳақини тўлаб, Бронная кўчасига орқа, ҳовузга юз ўгириб бир ўриндиққа ўтиришди.

Шу маҳал иккинчи фаройиб ҳодиса юз берди – буниси энди ёлғиз Берлиозга тааллуқли эди. Унинг ҳиқичоқ тутиши бирдан тўхтади, юраги бехос дукиллаб, бир зум қаёққадир ғойиб бўлгандай бўлди, кейин яна ўрнига қайтди, аммо энди юраги ўтмас игна қадалгандай зирқираб оғрирди. Бундан ташқари, Берлиознинг вужудини кучли бир даҳ-

шат бесабаб чулғаб олдики, у шу заҳотиёқ бу ердан орқасига қарамай қочишга жазм қилди. Берлиоз ўзининг нимадан чўчиганини билолмай, паришон ҳолда атрофига аланглаб қаради. Унинг ранги қув ўчди, рўмолчаси билан пешанасини артаркан: «Нима бўлди ўзи менга? Ҳеч бунақа бўлмасдим-ку... юрак чатоқ... қаттиқ чарчабман. Ҳамма ишни ташлаб, тезроқ Кисловодскка жўнашим керак...» – деб кўнглидан ўтказди.

Шу маҳал унинг кўзи олдида чўғдек иссиқ ҳаво қуюқлашиб, ундан шишадек шаффоф, ғоят антиқа қиёфадаги бир одам вужудга келди. Унинг муштдаккина бошида жокейлар шапкаси, эгнида катак-катак матодан бичилган калта ва ўзи сингари ҳавойи камзулча... Бу одам ниҳоятда дароз бўлса ҳам, елкалари энсиз, ўзи чўпдек ориқ, башараси, эътибор беринг-а, истехзоли эди.

Берлиоз шунча умр кечирган бўлса ҳам гаройиботларга ҳеч кўника олмасди. Шу боис, унинг баттар қути ўчиб, кўзлари бақрайиб қолди-ю, саросимада: «Бунақа бўлиши мумкин эмас!..» деди ичида.

Ҳолбуки, кўраётганлари чин эди, тиниқ найнов одам Берлиознинг кўзи олдида, дам ўнгга, дам чапга муаллақ чайқалиб турарди.

Шу чоқ Берлиознинг вужудини қаттиқ даҳшат қамраб, кўзларини чирт юмиб олди. Кейин у кўзини очган эди, ҳалиги сароб эриб, катак камзулли шарпа ғойиб бўлганини кўрди, айти пайтда юрагига ботаётган ўтмас игна ҳам вужудидан отилиб чиқиб кетган эди.

– Уфф, лаънати! – деб юборди муҳаррир. – Биласанми, Иван, ҳозир иссиқнинг тафтидан сал бўлмаса сакта бўлаёздим! Ҳатто кўзимга ҳар балолар кўрина бошлади, – жилмаймоқчи бўлди у, лекин кўзларидаги ҳаяжон учқунлари ҳамон ўчмас, қўллари ҳам қалтирашдан тўхтамасди.

Лекин бора-бора унинг кўнгли таскин топди; рў-молчаси билан елпинди-да, хийла дадил оҳангда: «Хў-ўш, шундай қилиб...» – деб, ўрик шарбати ичиш пайтида узилиб қолган гапни давом эттирди.

Гап, кейин маълум бўлишича, Исо пайғамбар тўғрисида бораётган экан. Масала шундаки, муҳаррир ўз журналининг навбатдаги сони учун динга қарши қаратилган катта дoston ёзиш ҳақида шоирга буюртма берган эди. Иван Николаевич ўша дostonни жуда қисқа муддатда ёзиб тугатган, аммо, таассуфки, дoston муҳаррирни қониқтирмаган эди. Бездомний ўз дostonидаги асосий персонажни, яъни Исо пайғамбарни ўта даражада қора бўёқлар билан тасвирласа ҳам, муҳаррир дostonни қайтадан ёзиш лозим деб туриб олди. Шу боис, у шоирнинг асосий хатосини қайд қилиш мақсадида, унга Исо пайғамбар тўғрисида ваъз ўқиётган эди. Иван Николаевичга айнан нима панд берганини – шоир истеъдодининг тасвирлаш қуввасими ё ўзи ёзмоқчи бўлган мавзунинг унга тамомила нотанишлигимини – аниқ айтиш маҳол, лекин унинг асарида Исо, гарчи ўзига майл уйғотмаса ҳам, тирик персонаж сифатида тасвирланган эди. Берлиоз эса шоирга, масала Исонинг яхши-ёмонлигида эмас, ўша Исонинг умуман шахс сифатида дунёда ҳеч қачон бўлмаганлигида, унга тааллуқли гаплар эса оддий уйдирмаю афсона эканлигида, деб исботламоқчи бўларди.

Шуни айтиб ўтиш керакки, муҳаррир аллома одам эди, бинобарин, Исо пайғамбарнинг дунёда яшаганлиги ҳақида ўз китобларида лом-мим демаган қадимги тарихчилардан (масалан, машҳур Филон Искандарий¹, беназир маърифат соҳиби Иосиф Флавийлардан) ниҳоятда моҳирлик билан далил келтирарди. Михаил Александрович, ўзининг саамоқли

¹ Филон Искандарий – Иудея файласуфи (милоддан олдинги 20-йилда туғилиб, милодий 54-йилларда ўлган).

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/4140> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/4140> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/4140>